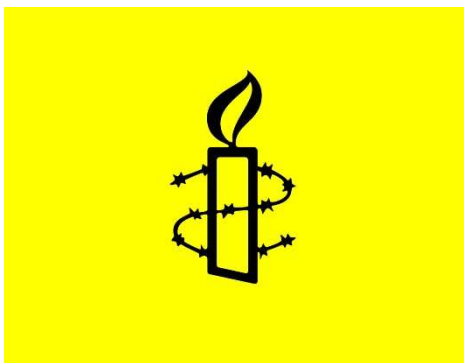

27.10.20

Justitsministeriet

Amnesty International, Danmark

Att. strafferetskontoret@jm.dk

**Høring over Forslag til Lov om ændring af straffeloven (samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse).
Sagsnummer 2019-731-0062**

Generelle bemærkninger

Justitsministeriet sendte den 1. oktober 2020 Forslag til Lov om ændring af straffeloven (samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse) sagsnummer 2019 – 731 – 0062 i offentlig høring. Indledningsvis vil Amnesty International Danmark (herefter Amnesty) takke både den forrige og den siddende justitsminister for det store fokus, der er rettet mod sager om voldtægt og for den lydhørhed, som både ministeren og hans ministerium har vist hele området, blandt andet ved at nedsætte det ekspertpanel som Amnesty var en del af. Amnesty har med interesse læst Justitsministeriets Forslag til lov om ændring af straffeloven (Samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse) og har følgende bemærkninger:

I 2014 var Danmark blandt de første lande til at ratificere Europarådets konvention om forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet (Istanbulkonventionen), som er den mest omfattende internationale traktat omhandlende vold mod kvinder. Istanbulkonventionen fastsætter, at parterne er forpligtet til at »træffe de lovgivningsmæssige og andre foranstaltninger, der er nødvendige for at udvise rettidig omhu i forbindelse med forebyggelse, efterforskning, idømmelse af straf og ydelse af erstatning for voldshandlinger omfattet af denne konvention og begået af ikke-statslige aktører«.¹ For at leve op til de menneskeretlige forpligtelser er det vigtigt, at Danmark vedtager en samtykke Lovgivning. Straffeloven er udtryk for samfundets etiske og moralske spilleregler, som opstilles for acceptable og uacceptable handlinger. Den udtrykker herved en autoritativ norm for samfundets værdier som sådan. En ny definition af voldtægtsbestemmelsen bør derfor afspejle den herskende opfattelse af ligestilling mellem kønnene, som er en grundlæggende

¹ Istanbulkonventionen, artikel 5(2)

værdi i det danske samfund, så anerkendelsen af ligestilling mellem mænd og kvinder også kommer til udtryk både i lovgivning, politik og i praksis. -

Amnesty anser indførelsen af en samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse som et stort fremskridt og hilser derfor lovforslaget velkommen. Amnesty finder det særligt positivt, at lovforslaget direkte peger på, at der er behov for en væsentlig ændring af straffelovens voldtægtsbestemmelse, så bestemmelsen fremover kommer til at afspejle og understrege beskyttelsen af den seksuelle integritet og selvbestemmelsesret. Seksuel og kropslig selvbestemmelse og integritet er en fundamental menneskerettighed, som også medfører en række rettigheder som lighed og retten til privatliv.

Voldtægt er dog den mest ensidigt kønsbaserede forbrydelse mod kvinders (seksuelle) integritet og selvbestemmelsesret, idet voldtægt i de fleste tilfælde begås af mænd mod kvinder.²

Amnesty mener derfor, at dette bør komme til udtryk i de generelle bemærkninger til lovforslaget og ikke blot i overordnede vendinger i afsnit 4. om ligestillingsmæssige konsekvenser. Det bør derfor helt tydeligt fremgå, at voldtægt er en kønsbaseret forbrydelse, som fortrinsvis rammer kvinder og piger.

Samtykke er det internationalt anerkendte og vedtagne grundlag for kriminalisering af voldtægt i CEDAW- og Istanbulkonventionen (Europarådets konvention om forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet) samt af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Amnesty mener derfor, at indførelsen af en samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse vil bringe dansk ret i bedre overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser, som også påpeget i Europarådets ekspertgruppes (GREVIO) evaluering i 2017 af Danmarks efterlevelse af Istanbulkonventionen. I samme sammenhæng fremsatte GREVIO andre kritikpunkter vedrørende dansk voldtægtslovgivning, som Amnesty savner inddraget og derfor vil opfordre Justitsministeriet til at indføre i lovforslaget, jf. flere af nedenstående afsnit.³

Samtykke

Af lovforslaget (s. 18) fremgår Justitsministeriets definition af samtykkesåledes: "Et samtykke skal gives frivilligt og være udtryk for den pågældendes frie vilje, bedømt ud fra omstændighederne ved den konkrete situation". Amnesty hilser denne definitionen velkommen og bemærker samtidig, at

² I både voldtægts- og seksualforbrydelsessager udgør kvinderne henholdsvis 97,4 procent og 89 procent af ofrene, jf. Danmarks Statistik 2016:24. Se også Justitsministeriets seneste offerundersøgelse, hvor der kun er nævnt kvinder under opsummeringen om voldtægt:

https://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/pdf/offerundersogelsen_2005-2019_hovedtal.pdf Yderligere referencer: Deen, Laura, Katrine Bindesbøl Holm Johansen, Sanne Pagh Møller, og Bjarne Laursen. 2018. Vold og seksuelle krænkelse: En afdækning af omfang og udvikling af fysisk vold og seksuelle overgreb og omfang af seksuelle krænkelse samt en analyse af erfaringer med digitale seksuelle krænkelse.

København: Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet; Helweg-Larsen, Karin. 2012. Vold i Nære Relationer: Omfanget, karakteren og udviklingen samt indsatsen mod partnervold blandt kvinder og mænd. København: Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet; Oldrup, Helene, Mogens N. Christoffersen, Ida Lykke Kristiansen, and Stine Ø. Vernstøm. 2016. Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016.

København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd; WHO. 2013. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Geneva: World Health Organization.

³ For nærmere se Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), GREVIO/Inf(2017)14, offentliggjort den 24. november 2017.

definitionen er identisk med de definitioner af samtykke, der findes i henholdsvis Istanbulkonventionens artikel 36, stk. 2 samt mindretallets lovudkast i Straffelovrådets betænkning om en frivillighedsbaseret voldtægtsbestemmelse (betænkning nr. 1574).⁴ Amnesty opfordrer imidlertid til, at straffelovens § 216, stk. 1, udformes, så definitionen af samtykke fremgår direkte af lovbestemmelsen, så denne lyder: "For voldtægt straffes med fængsel indtil 8 år den, der har samleje med en person, der ikke har samtykket heri. Samtykke skal gives frivilligt og være udtryk for den pågældendes frie vilje, bedømt ud fra omstændighederne ved den konkrete situation."

Under Justitsministeriets bemærkninger til lovforslagets enkelte bestemmelser § 1 (s. 29) fremgår: "Samtykke kan komme til udtryk gennem ord eller handling. Der stilles ikke krav om, at samtykke skal være udtrykt direkte eller i øvrigt på nogen bestemt måde. Samtykke efter voldtægtsbestemmelsen skal således vurderes uformaliseret og ud fra en konkret og samlet vurdering." Hertil bør det både tilføjes, at samtykke er en proces, som foregår under den seksuelle aktivitet, og at der ikke stilles krav om, at samtykke skal komme til udtryk på en prædefineret direkte verbal eller anden bestemt måde. Samtykke skal efter voldtægtsbestemmelsen således bedømmes ud fra en konkret og samlet vurdering af hændelsesforløbet og de kontekstuelle forhold, som anses for betydningsfulde for hændelsesforløbet, herunder forhold der er relevante for vurderingen af frivillighed eller magtforhold. Dette er også i overensstemmelse med Istanbul konventionens bemærkninger om det processuelle aspekt af samtykke.

Amnesty henviser til Voldsobservatoriets høringssvar, som finder, at en sådan konkretisering af bemærkningerne til § 1 vil udgøre en vejledning af betydning for de retsanvendende myndigheders praksis.

Definition af samleje

Definitionen af 'samleje' som udelukkende vaginalt og analt samleje fastholdes men Amnesty foreslår, at oralt samleje inkluderes i definitionen af samleje under § 216 og således fremadrettet ikke ligger under tillægsbestemmelsen § 225. Dette vil sikre, at det ikke fremgår som en formildende omstændighed, at voldtægten udøves gennem tvungen oral indtrængen frem for vaginal eller anal indtrængen. Dels må det anses for mindst lige så krænkende for ofret at blive tvunget til oralt 'samleje' som analt eller vaginalt samleje, og dels vil det bringe definitionen mere i tråd med international ret. Ifølge international menneskerettighedslovgivning og -standarder bør en definition af voldtægt således indeholde vaginal, anal og oral penetration af seksuel karakter af en anden persons krop ved hjælp af en kropsdel eller en genstand uden den pågældendes samtykke.⁵ I Istanbulkonventionens artikel 36, stk. 1, a, defineres samleje som vaginal, anal eller *oral* penetration (vores fremhævnings) af en anden

⁴ Jf. f.eks. betænkningens s. 187.

⁵ Istanbulkonventionen, artikel 36(1)(a). Se også Den Internationale Straffedomstol: »Elements of Crimes« (2011), element 1 og 2, der omhandler voldtægt som en forbrydelse mod menneskeheden under artikel 7(1)(g)-1, p. 8, og voldtægt som krigsforbrydelse i internationale og ikke-internationale væbnede konflikter under artikel 8(2)(b)(xxii)-1, p. 28, og artikel 8(2)(e)(vi)-1, pp. 36-37

⁶ Istanbulkonventionen, artikel 36(1)(a). Se også Den Internationale Straffedomstol: »Elements of Crimes« (2011), element 1 og 2, der omhandler voldtægt som en forbrydelse mod menneskeheden under artikel 7(1)(g)-1, p. 8, og voldtægt som krigsforbrydelse i internationale og ikke-internationale væbnede konflikter under artikel 8(2)(b)(xxii)-1, p. 28, og artikel 8(2)(e)(vi)-1, pp. 36-37

persons krop. Inddragelse af oral penetration i definitionen af samleje udgør en nutidig og almindelig forståelse af samlejebegrebet.

Strafniveau

Det fremgår af lovforslaget at strafniveauet for "samleje med en person, som ikke samtykker" skal være fængsel i 2 år og 6 måneder til op mod 3 år "i de groveste tilfælde" (s.33). Af lovforslagets punkt 2.1.2.4. (s. 16) fremgår om Straffelovrådets overvejelser om strafniveau: "Det er endvidere Straffelovrådets opfattelse, at der i mildere tilfælde, f.eks. i visse passivitetssituationer, vil kunne være grundlag for at tage udgangspunkt i et strafniveau på fængsel i 1 år og 2 måneder, da sådanne situationer efter omstændighederne vil kunne sidestilles med de situationer, hvor ofret befinder sig i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen. I atter andre mildere tilfælde vil der kunne være grundlag for at udmåle en straf under dette niveau, f.eks. hvor parterne har indledt et frivilligt samleje eller et samleje med samtykke, og hvor den ene part undervejs fortryder og siger fra, hvorefter gerningsmanden alligevel fortsætter."

Amnesty henviser her til Voldsobservatoriets høringssvar som i den sammenhæng anfører, at forskningen på området ikke kan begrunde, at karakteren af en voldtægt og dermed forbrydelsens grovhed kan vurderes ud fra den forurettedes reaktion under et overgreb⁷. Ofrets reaktion skal ses i lyset af den relationelle og situationelle sammenhæng, overgrebet foregår under, idet reaktionen ikke blot er en respons på gerningspersonens handlinger i gerningsøjeblikket, men også på den konkrete magtrelation mellem parterne, f.eks. på baggrund af alder, social status, afhængighed af gerningspersonen, frygt for dennes repressalier, etc.

Amnesty vil som Voldsobservatoriet fraråde en formulering om strafniveauet, som kan give indtryk af, at lovgiver udtrykker en normativ opfattelse af voldtægters alvor og grovhed baseret på den forurettedes reaktion.

Desuden vil det nye lovforslag til en ny bestemmelse videreføre gældende ret (lov nr. 635 af 8. juni 2016), hvor "strafudmålingen for en enkeltstående fuldbyrdet overfaldsvoldtægt(...) er fængsel i 3 år og 6 måneder, hvis der ikke foreligger andre skærpende omstændigheder. Udgangspunktet for strafudmålingen for et enkeltstående fuldbyrdet samleje i andre sager om voldtægt ved vold eller trussel om vold (...) er herefter fængsel i fra ca. 2 år og 6 måneders fængsel til op mod 3 års fængsel" (lovforslagets almindelige bemærkninger, punkt 2.2.1, s. 7). Problemet med at fastholde begrebet 'overfaldsvoldtægt', som udgangspunkt for fastsættelse af det generelle strafniveau er, at overfaldsvoldtægt traditionelt er defineret som 'voldtægt begået af en fremmed gerningsmand'. Det er ikke defineret ud fra, hvorvidt der er sket et fysisk 'overfald', men ud fra relationen mellem offer og gerningsmand. Dermed fastholder forslaget, at en voldtægt begået af en fremmed gerningsmand generelt skal straffes med ½-1 års længere fængsel, end en voldtægt begået af en gerningsmand, ofret har mødt forud for voldtægten. Amnesty opfordrer til, at der bliver gjort op med denne skellen.

⁷ Liz Kelly, *Surviving Sexual Violence* (1988), London: John Wiley & Sons

Katrine Bindsbøl Holm Johansen (2016), *Seksuel vold Opfattelser og holdninger til strafbarhed og anmeldelse blandt unge*, Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet

Anna Möller Hans Peter Söndergaard Lotti Helström (2017), *Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression*,

<https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/aogs.13174>

Enten ved at undlade at anvende begreberne 'overfaldsvoldtægt' og 'andre sager om voldtægt' som udgangspunkt for fastsættelse af straffniveauet. Eller alternativt ved helt tydeligt at definere i lovforslaget, at der med overfaldsvoldtægt menes voldtægt begået som et overfald, uanset relationen mellem offer og gerningsperson.

Vi foreslår tillige, at man derudover præciserer, at en forudgående relation mellem offer og gerningsmand ikke i sig selv er en formildende omstændighed. Et overfald bør indgå som en skærpende omstændighed ved en strafudmåling, men kan lige så vel blive begået af en gerningsperson, som ofret kender eller har mødt forud for angrebet. Derfor er kategorien 'overfaldsvoldtægt' misvisende. Der findes desuden intet empirisk belæg for, at voldtægter begået af en fremmed (såkaldte overfaldsvoldtægter) gennemsnitligt set skulle være mere voldelige end andre voldtægter. Der er heller ikke grundlag for at tro, at det skulle være mere traumatiserende at blive voldtaget af en fremmed end af en person, man har mødt tidligere. I Amnestys internationale rapport om voldtægt i Danmark viser vi netop, hvordan myten om den 'fremmede voldtægtsmand' er en barriere for ofre som forsøger at anmelde en voldtægt begået af en tidligere partner eller ven. .

Strafskærpende omstændigheder

Amnesty er enige med Voldsobservatoriets høringssvar hvor det påpeges at: for at lette forståelsen og anvendelsen af de strafskærpende omstændigheder i praksis er det Voldsobservatoriets opfattelse, at der i bemærkningerne bør henvises ikke blot til straffelovens almindelige bestemmelser om skærpende omstændigheder, herunder den ikke udtømmende opstilling i straffelovens § 81, men også til opstillingen i Istanbulkonventionens artikel 46.

I den forbindelse vil Amnesty henvise til Istanbulkonventionens monitoreringsorgan GREVIOs anbefaling til Danmark:

"[...] GREVIO also welcomes the explicit reference to the importance of basing sentences in rape cases on the specific experiences and circumstances of each individual case.³⁵ GREVIO notes, however, that no particular effort was made to inform the judiciary of the set of aggravating circumstances as laid out by Article 46 of the Istanbul Convention and that no sentencing guidelines exist for the judiciary. As set out in the Explanatory Report to the Istanbul Convention, this obligation requires parties to "ensure that these aggravating circumstances are available for judges to consider when sentencing perpetrators although there is no obligation on judges to apply them". This would involve ensuring some measure of awareness among the judiciary. [...] GREVIO encourages the Danish authorities to take appropriate measures to ensure that all aggravating circumstances listed in Article 46 of the Istanbul Convention are, in practice, effectively applied by the judiciary. Moreover, GREVIO encourages the Danish authorities to ensure understanding among the Danish judiciary that lenient sentences in domestic violence cases and other forms of violence against women do not serve the principle of ensuring justice for victims and ending impunity of perpetrators."⁸

Amnesty opfordrer til, at denne anbefaling direkte skrives ind i bemærkningerne til lovforslaget.

⁸ Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), GREVIO/Inf(2017)14, offentliggjort den 24. november 2017, s. 47 og s. 68.

Vurderingen af passivitet

En voldtægtsbestemmelse baseret på samtykke betyder efter en almindelig sprogbrug om samtykke (konkret til sex), at der må foreligge en eller anden form for positiv tilkendegivelse. En kvindes (eller mands) ønske om at deltage i samleje må ikke blot komme til udtryk gennem passivitet, men der må foreligge en eller anden form for fysisk eller verbal positiv tilkendegivelse af at ville have sex, og denne positive tilkendegivelse må være kontinuerlig undervejs i den seksuelle aktivitet. Amnesty er derfor enig i, som det fremgår af lovforslaget (s. 29 og 49), at "[i] de situationer, hvor der er udvist total passivitet fra den ene persons side, er der en formodning for, at vedkommende ikke samtykker, og derfor må den person, der ønsker samleje gennemført, gøre noget for at sikre sig, at vedkommende samtykker." Den efterfølgende passage lyder imidlertid således: "Også ved total passivitet må det dog afhænge af en konkret og samlet vurdering, om deltagelse i samlejet kan anses for at være sket med samtykke."

Amnesty er bekymret for om dette kan og skal forstås som en åbning til i nogle tilfælde at se passivitet som et samtykke berørende på de konkrete omstændigheder. Vi opfordrer til at ændre formuleringen, så det står klart at passivitet ikke kan være et samtykke til sex, og at kun et samtykke kan være dette.

Endvidere fremgår det af lovforslagets (s. 20 og 29) uddybning vedrørende vurderingen af tilfælde af total passivitet, at "[h]er vil det naturligt kunne indgå i vurderingen, om parterne tidligere har haft samleje gennemført med samtykke, der er foregået på samme måde, uden at der har været tale om indirekte trusler eller psykisk vold mv., eller om parterne ikke tidligere har haft nogen seksuel relation."

Det er problematisk, hvis tidligere total passivitet under et seksuel hændelsesforløb kan være udtryk for samtykke til sex ved et senere seksuelt hændelsesforløb. At have sex indbefatter i praksis, at der må være et minimum af aktiv deltagelse, og fravær af en vis aktiv medvirken bør give anledning til overvejelser om, hvorvidt tidligere hændelsesforløb med total passivitet snarere har været overgreb end passiv deltagelse. Sådanne tidligere hændelsesforløb kan have været voldtægt, hvorfor tidligere tilfælde ikke bør kunne bruges som bevis for det modsatte. Eksempelvis hvis et offer har været i et parforhold med psykisk vold, hvor vedkommende af gerningspersonen er blevet afkrævet sex, og gerningspersonen har manipuleret ofret til at se dette som en naturlig del af parforholdet.⁹

Af lovforslagets s. 30 fremgår: "I de situationer, hvor samtykke på den ene eller anden måde er kommet til udtryk, men hvor der undervejs udvises passivitet, og der derfor er anledning til at overveje rækkevidden af samtykket, f.eks. om samtykket kun gælder vaginalt samleje, men ikke analt samleje, eller om det kun gælder oralt seksuelt forhold, men ikke vaginalt samleje, vil der ligeledes skulle foretages en konkret og samlet vurdering af, om der af den konkrete situation og sammenhæng fremgår et samtykke til de seksuelle forhold."

Amnesty anbefaler her på linje med Voldsobservatoriet, at der tilføjes flere eksempler, herunder eksempler som kvælning og andre former for anvendelse af fysisk voldelige handlinger, som i andre

⁹ Se i den forbindelse dom af 8. oktober 2019 afsagt af retten i Nykøbing F., hvor tiltalte blev dømt for psykisk vold, men frifundet for overtrædelse af straffelovens § 216, stk. 1, nr. 1, jf. § 225 om andet seksuelt forhold end samleje mod en tidligere partner, jf. dommens s. 27. Samt se Voldsobservatoriets høringsvar.

sammenhænge må formodes 1) at virke intimiderende og 2) at kunne forårsage smerte. Dette særligt henset til de udenlandske erfaringer med såkaldte 'rough sex defences'.¹⁰

Amnesty mener ikke, at der skal være en formodning om, at en persons passivitet er udtryk for samtykke i nogen situationer, og at man derfor har ansvaret for at sige fra. Vi mener tværtimod, at passivitet aldrig nogensinde må være et samtykke. At passivitet skulle være et udtryk for frivillighed og samtykkeer heller ikke i overensstemmelse med det nutidige syn på køn og seksualitet, som fordrer seksuel integritet og selvbestemmelse og dermed, at begge parter i et seksuelt forhold har et ansvar for at sikre sig gensidighed og samtykke. Istanbulkonventionens forklarende bemærkninger præciserer, at retsforfølgelse »vil kræve en kontekstfølsom vurdering af bevismaterialet for at fastslå fra sag til sag, hvorvidt offeret frivilligt har givet sit samtykke til den seksuelle handling. En sådan vurdering skal anerkende den brede vifte af adfærdsmæssige og traume reaktioner på seksuel vold og voldtægt, som ofrene udviser, og ikke være baseret på antagelser om typisk adfærd i sådanne situationer, som vi eksempelvis ser i flertallets forslag til en frivillighedsbestemmelse.¹¹ Lige så vigtigt er det at sikre, at fortolkninger af voldtægtslovgivning og retsforfølgelsen i voldtægtssager ikke påvirkes af kønsstereotyper og myter om mandlig og kvindelig seksualitet«. Samtykke er en frivillig og løbende aftale om at indgå i en bestemt seksuel aktivitet, og det kan tilbagekaldes når som helst.¹² Derfor skal en ny dansk lovgivning understrege dette.

Ligestillingsmæssige konsekvenser

Det fremgår af lovforslagets (s. 25), at der med udarbejdelsen af lovforslaget er taget højde for ligestillingsmæssige konsekvenser. Justitsministeriet anfører, at den foreslåede udvidelse af kriminaliseringen af voldtægt omfatter alle køn og anerkender den kønsmæssige slagside i forbrydelsen, men det uddybes ikke, hvilke ligestillingsmæssige konsekvenser, lovforslaget forventes at have.

Amnesty finder ikke de ligestillingsmæssige overvejelser tilstrækkelige og opfordrer Justitsministeriet til at beskrive på hvilken måde, den samtykkebaserede voldtægtsbestemmelse forventes at få en indflydelse på kønsligestilling i Danmark.¹³ Desuden opfordrer Amnesty Justitsministeriet til at beskrive på hvilken måde voldtægt er en kønsbaseret forbrydelse og menneskerettighedskrænkelse.

¹⁰ Se f.eks. om engelske forhold BBC News, 'Rough sex' defence will be banned, says justice minister, 17. juni 2020, tilgængelig på engelsk på: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-53064086>

¹¹ Istanbul Konventionen, Forklarende bemærkninger, paragraf 192.

¹² Dette er blevet bekræftet i nationale retsafgørelser, for eksempel af højesteretten i England og Wales i R v. DPP and "A" [2013] EWHC 945 (Admin) og i USA, højesteretten i Californien, 29 Cal. 4. 756, 60 P.3d 183, 128 Cal. Rptr. 2d 783, 2003 Cal.

¹³ Jf. Vejledning af 1. marts 2013 til ligestillingsvurdering af lovforslag.